Przywojska, Justyna

Perspektywy rozwoju ekonomii społecznej w województwie łódzkim

Prace Naukowe AJD. Pragmata Tes Oikonomias 6, 95-109

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
Pragmata tes Oikonomias 2012, z. VI

Justyna PRZYWOJSKA
Uniwersytet Łódzki

Perspektywy rozwoju ekonomii społecznej w województwie łódzkim

Synopsis: Niniejszy artykuł koncentruje się na zagadnieniu programowania działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie łódzkim. Istotną rolę w wykonywaniu zadań z zakresu aktywnej polityki społecznej i polityki rynku pracy pełnią w szczególności podmioty ekonomii społecznej, które realizują przedsięwzięcia ukierunkowane na zapobieganie wykluczeniu społecznemu poprzez reintegrację zawodową i usamodzielnianie osób wykluczonych.

Głównym celem artykułu jest identyfikacja priorytetowych kierunków działań na rzecz wzmocnienia i rozwoju potencjału podmiotów ekonomii społecznej, zaprogramowanych w strategiach i programach regionalnych województwa łódzkiego. Podstawą rozważań stanowiących empiryczny fragment niniejszego opracowania jest analiza treści dokumentów strategicznych wdrażanych przez jednostki organizacyjne samorządu województwa.
Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, polityka społeczna, strategie regionalne

Wstęp

Wdrażanie modelu ekonomii społecznej w Polsce uwarunkowane jest licznymi zjawiskami o charakterze gospodarczym, politycznym i ustrojowym. Wieloetapowy proces zmian ustrojowych, legislacyjnych, przeobrażenia modelu gospodarki, rosnąca świadomość obywatelska oraz członkostwo w Unii Europejskiej i wynikające z niego nowe możliwości finansowania inicjatyw obywatelskich, spowodowały odczuwalny wzrost zainteresowania rozwojem sektora pozarządowego. Z pewnością organizacje pozarządowe spełniają istotną rolę w aktywizacji społeczności lokalnych. Z uwagi na ich niewielki zasięg oddziaływania, a także większe zaufanie ze strony mieszkańców, niż w przypadku instytucji sektora publicznego, są zdolne dobrze rozpoznawać potrzeby beneficjentów i w efekcie lepiej dostosować swoją ofertę do ich oczekiwań i realnych możliwości.

Głównym celem artykułu jest identyfikacja priorytetowych kierunków działań na rzecz wzmocnienia i rozwoju potencjału podmiotów ekonomii społecznej,

zaprogramowanych w strategiach i programach regionalnych województwa łódzkiego, a tym samym stanowiących wyraz perspektywicznego podejścia władz samorządowych do ekonomii społecznej. Na potrzeby niniejszego opracowania sformułowano następującą hipotezę badawczą: w modelu aktywnej polityki społecznej, sektor ekonomii społecznej jest pożądanym partnerem dla sektora publicznego, jednak poważnym ograniczeniem jego rozwoju jest brak rzetelnej i kompleksowej diagnozy kondycji podmiotów ekonomii społecznej w regionie, która umożliwiłaby zaprogramowanie adekwatnych i realnych działań na rzecz wzmocnienia przedsiębiorczości społecznej.

Zmierzając do realizacji głównego celu badawczego sformułowano następujące pytania problemowe:

— Które programy i plany opracowane oraz wdrażane na poziomie regionalnym programują działania na rzecz wzmocnienia sektora ekonomii społecznej?
— Czy w badanych strategiach podjęto próbę kompleksowej diagnozy kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim?
— Jakie działania ukierunkowane na wsparcie podmiotów ekonomii społecznej zaprojektowano w badanych dokumentach?

Uzyskanie odpowiedzi na powyższe pytania problemowe, a w konsekwencji realizacja celu badawczego, będą możliwe dzięki zastosowaniu metody badań niereaktywnych – analizy treści dokumentów urzędowych. Podstawą rozważań stanowiących empiryczny fragment niniejszego opracowania jest analiza treści następujących dokumentów strategicznych wdrażanych przez jednostki organizacyjne samorządu województwa: regionalnych planów działań na rzecz zatrudnienia (RPDZ), sprawozdania z realizacji RPDZ z roku 2011, Wojewódzkiej Strategii w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2007–2020.

Pojęcie i funkcje trzeciego sektora

Realizacja założeń koncepcyjnych niniejszego artykułu wymaga przybliżenia i krótkiej charakterystyki dwóch podsektorów, składających się (obok rodziny i grup nieformalnych) na sektor obywatelski tj. organizacji pozarządowych oraz podmiotów ekonomii społecznej. W literaturze fachowej funkcjonuje wiele różnych terminów określających organizacje funkcjonujące pomiędzy sektorem publicznym, a prywatnym. Najczęściej pojawiające się określenia to trzeci sektor, sektor non-profit, sektor obywatelski, czy organizacje pozarządowe. Również w aspekcie definicyjnym można zaobserwować zróżnicowane podejścia i poglądy naukowców na temat istoty i charakterystyki tego pojęcia.

Ewa Leś definiuje sektor społeczny jako

> wszystkie organizacje, które przy całej złożoności form organizacyjnych, odmiennego rodowodu, różnych źródeł finansowania i form działania oraz zróżnicowanego zaplecza -

podlegają zbliżonym regulacjom prawnym, i do których adresowana jest zbliżona w założeniach polityka fiskalna [7].

Z kolei bardzo kompleksowe ujęcie organizacji pozarządowych proponuje P. Gliński, twierdząc, że są to

specyficzne, współczesne formy samoorganizacji społecznej, struktury integrujące grupy obywateli, charakteryzujące się względnie dojrzałą tożsamością społeczną, określonym stopniem zorganizowania, prywatnym charakterem inicjatywy, dobrowolnością uczestnictwa, niezależnością i niekomercyjnością, a także – na ogół – znacznym udziałem wolontariatu i istotną rolą w kształtowaniu postaw ludzkich (zarówno osób uczestniczących w organizacjach, jak i posiadających jakikolwiek z nimi kontakt). Istotnym kryterium wyróżniającym organizacje pozarządowe jest też ich określony obszar działania, odnoszący się – na ogół – do sfery publicznej czy sfery polityki niezinstytucjonalizowanej [1].

Sektor organizacji pozarządowych jest niejednorodny i tworzą go podmioty o zróżnicowanych formach organizacyjno-prawnych. W Polsce w ramach pojęcia NGOs mieszczą się następujące formy: stowarzyszenia, fundacje, organizacje pracodawców, związki zawodowe, partie polityczne, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego (cechy, izby gospodarcze, izby branżowe), inne świeckie organizacje (PCK, OSP), a także jednostki kościołów i związków wyznaniowych prowadzące działalność świecką (np. Caritas, Związek Gmin Żydowskich).

Spośród wymienionych powyżej, w sensie ilościowym, zdecydowanie dominują organizacje o statusie prawnym stowarzyszenia lub fundacji. Stowarzyszenia działają w oparciu o przepisy Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity Dz.U. 2001 nr 79 poz. 855 z późn. zm.), która definiuje je, jako dobrowolne, samorządne, trwałe zrzeszenia o celach niezarobkowych. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej członków, ale do prowadzenia swych spraw może również zatrudniać pracowników.

Fundacje działają w Polsce w oparciu o przepisy Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. 1984 nr 21 poz. 97 z późn. zm.) i mogą być ustanowione przez osoby fizyczne lub prawne. Fundacja może być powołana dla realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych, w szczególności, takich jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami.

Do charakterystycznych cech organizacji pozarządowych zalicza się:

— formalny, instytucjonalny status działania (w odróżnieniu od grup nieformalnych);
— niedochodowy charakter (cele, którym służą są inne niż czerpanie zysków ze swej działalności bądź od swych członków);
— niezależność, w szczególności od administracji rządowej i samorządowej oraz samodzielne funkcjonowanie w sposób zgodny z przyjętymi przez siebie zasadami i procedurami, określonymi we własnym statucie;

— zarządzanie w sposób „bezinteresowny" (kierujący organizacją nie mogą być nastawieni na uzyskanie osobistych korzyści);
— połączenie potrzeb członków/użytkowników i potrzeb ogólnych;
— działalność, która przynajmniej częściowo musi być skierowana na wnoszenie wkładu w dobro publiczne [5].

Z kolei wśród głównych funkcji trzeciego sektora wymienia się:
— funkcję reprezentowania interesów i praw (rzecznictwo), adresowaną do państwa, rynku i społeczeństwa;
— funkcję redystrybucyjną, umożliwiającą wykorzystanie w celach dobra wspólnego zasobów, które inaczej nie byłby wykorzystane dla zaspokojenia potrzeb społecznych;
— funkcję produkcyjną, ukierunkowaną na zaspokojenie potrzeb lokalnych w zakresie usług, w tym umożliwienie tego grupom, które nie mogą zakupić ich na rynku [8].

Organizacje trzeciego sektora pełnią też istotną rolę w obszarze integracji społecznej i zawodowej, realizując w tym zakresie cztery główne cele:
— zapewniają przejściowe zatrudnienie,
— tworzą samofinansujące się miejsca pracy,
— integrują zawodowo, zapewniając stałą pomoc,
— readaptują społecznie przez pracę [8].

Organizacje pozarządowe coraz częściej pełnią rolę operatorów na rynku usług publicznych, stając się tym samym ważnym partnerem dla instytucji rządowych i samorządowych. Zestawienie głównych atutów i słabości organizacji pozarządowych jako podmiotów świadczących usługi na rzecz mieszkańców prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Atuty i słabości organizacji pozarządowych jako operatorów na rynku usług publicznych

ATUTY	SŁABOŚCI
– wypełnianie luk – specjalizacja – lepsze rozeznanie faktycznych problemów i potrzeb społeczeństwa (co prowadzi do optymalizacji decyzji) – realizacja funkcji społecznej kontroli działań administracji publicznej – tworzenie płaszczyzny dialogu i negocjacji między administracją a obywatelami – większa elastyczność i swoboda działania niż w I sektorze (mniejsze zbiurokratyzowanie) – kreatywność – kreowanie miejsc pracy (w sposób bezpośredni: organizacje pozarządowe jako pracodawcy)	– partykularyzm (NGO realizują głównie swoje interesy grupowe, które nie musza być zgodne z dobrem ogółu) – paternalizm: organizacje, nie mogąc stanowić prawa, świadczą usługi w sposób uznaniowy – niestabilność funkcjonowania – niepewność finansowania – uzależnienie od potencjalnych źródeł finansowania (zwłaszcza publicznych) – produkcyjna nieefektywność (słabsze niż w biznesie bodźce do racjonalizacji sposobu gospodarowania) – brak odpowiedniego zaplecza, zasobów i kadr, który powoduje amatorskie podejście

ATUTY	SŁABOŚCI
– pobudzanie rozwoju obywateli i wspólnot (rozwój lokalny) – odciążanie instytucji publicznych	do zadań

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Grewiński, ST. Kamiński, *Obywatelska polityka społeczna*, PTPS, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007; R. Szarfenberg, *Słabości trzeciego sektora i partnerstwa publiczno-prywatnego*, http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/tzts.pdf.

Pomimo wymienionych powyżej deficytów organizacji pozarządowych niewątpliwie są one istotnym partnerem w wykonywaniu zadań na rzecz społeczności lokalnych, a realizacja polityk publicznych, w tym aktywnej polityki społecznej i polityki rynku pracy, polega współcześnie na łączeniu funkcji zarezerwowanych wyłącznie dla organów publicznych (sterowanie, stanowienie prawa, koordynowanie w ramach strategii i programów) z inicjatywami, intuicją i wiedzą charakterystyczną dla przedstawicieli trzeciego sektora.

Ekonomia społeczna jako narzędzie aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Przedsiębiorczość społeczna jest pojęciem niezwykle złożonym, a jej genezę można próbować wyjaśnić stale rosnącym zainteresowaniem interesariuszy sektora non-profit wzmocnieniem efektywności ekonomicznej prowadzonych przedsięwzięć, a w przypadku interesariuszy sektora biznesowego – chęcią podjęcia działań w większym stopniu odpowiedzialnych społecznie [10].

Termin ekonomia społeczna, którego korzenie sięgają XIX wieku, odnosi się do wytwarzania dóbr i usług nie tylko przez sektor non-profit, lecz również przez firmy prywatne, których udziałowcy zgodzili się, że cele społeczne będą przeważać nad gospodarczymi. [9] W ramach ekonomii społecznej wyodrębnić można zbiór podmiotów nazywany przedsiębiorstwami ekonomii społecznej (PES) lub po prostu przedsiębiorstwami społecznymi. Definicja zaproponowana przez sieć badawczą EMES odwołuje się do dziewięciu kryteriów wyróżniających przedsiębiorstwo społeczne – cztery spośród nich mają charakter ekonomiczny, a pięć – społeczny [4].

Kryteria ekonomiczne

1. prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne;
2. niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
3. ryzyko ekonomiczne;
4. istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.

Kryteria społeczne

1. wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
2. oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
3. specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania;
4. możliwie partycypacyjny charakter działania;
5. ograniczona dystrybucja zysków.

Z kolei samo przedsiębiorstwo społeczne definiowane jest jako:

> prywatna, autonomiczna organizacja dostarczająca produktów lub usług na rzecz szerszej społeczności (community), której założycielem albo zarządzającym jest grupa obywateli i w której zakres korzyści materialnych podlega ograniczeniom. Przedsiębiorstwo społeczne przywiązuje dużą wagę do swej autonomii i gotowość do przyjmowania ekonomicznego ryzyka związanego z prowadzoną w sposób ciągły działalnością społeczno-ekonomiczną [13].

Przedsiębiorstwa społeczne mają pewne wspólne charakterystyki, do których zalicza się ich pro gospodarczą orientację, uwzględnienie celów społecznych w prowadzonej działalności, czy społeczną formę własności. W ramach realizacji funkcji ekonomicznych, podmioty ekonomii społecznej zajmują się produkcją towarów lub świadczeniem usług (w tym publicznych: społecznych i technicznych) na otwartym rynku, przy czym wypracowane zyski są głównie inwestowane w celu osiągnięcia założonych celów społecznych, do których zalicza się między innymi tworzenie miejsc pracy, szkolenia, integrację społeczną i zawodową. Wartości etyczne podmiotów ekonomii społecznej mogą także obejmować zobowiązanie do aktywizacji i rozwoju społeczności lokalnych [12].

Klasycznymi przedsiębiorstwami zaliczanymi do PES – podmiotów ekonomii społecznej w Polsce są: [6]

WTZ – (warsztaty terapii zajęciowej) warsztaty pracy, w których uczestnicy zdobywają umiejętności robocze, nawyki pracownicze, biorą udział w „treningach finansowych" – gospodarowanie własnymi środkami; działające na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. nr 123, poz. 776 z późn. zm.) oraz na podstawie Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz.U. nr 63, poz. 587).

ZAZ – (zakłady aktywizacji zawodowej) zakładane przez powiat, gminę, fundację stowarzyszenie czy inne organizacje społeczne, których celem działalności jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych; mają być ważnym ogniwem, które pozwoliłoby osobie ze znacznym stopniem niepełnosprawności wejść na otwarty rynek pracy; zadanie to wyznaczyła im – ustawa o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych; mają być formą pośrednią pomiędzy zajęciami w WTZ a pracą na otwartym rynku.

CIS – (centra integracji społecznej) celem działalności CIS jest reintegracja społeczno-zawodowa. CIS to instytucja, która ma charakter edukacyjny, a jednym z elementów edukacji może być praca uczestników w ramach działalności handlowej, usługowej lub wytwórczej. Ustawa z dnia 13.06.2003 o zatrudnieniu socjalnym mówi wprost, że taka działalność nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej. CIS adresuje swoje działania do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

KIS – (kluby integracji społecznej) prowadzące podobnie jak CISY reintegrację społeczną i zawodową osób wykluczonych, ale nie wypłacające świadczeń integracyjnych.

Spółdzielnie socjalne – przedmiotem ich działalności jest przede wszystkim prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków w celach społecznej i zawodowej reintegracji jej członków. Oznacza to, że spółdzielnia socjalna musi prowadzić działalność gospodarczą, ale zysk osiągany z tej działalności nie jest celem samym w sobie, a środkiem do realizacji celów statutowych. Spółdzielnia może też prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych.

Do podmiotów ekonomii społecznej należą również inne, omówione już w niniejszym artkule formy organizacyjno – prawne, tj. fundacje i stowarzyszenia.

Priorytetową dziedziną działalności opisanych powyżej podmiotów jest podnoszenie zatrudnienia poprzez aktywizację społeczną i zawodową grup defaworyzowanych na runku pracy [2]. Realizacja tej roli wiąże się z podejmowaniem przedsięwzięć ukierunkowanych na zapobieganie wykluczeniu społecznemu poprzez reintegrację zawodową i usamodzielnianie osób wykluczonych, do których zalicza się przede wszystkim: długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, izolowanych czy uzależnionych. Wsparcie udzielane tym osobom powoduje proces ich włączania do gospodarki rynkowej, co w efekcie przyczynia się do wzrostu spójności społecznej i ograniczenia obszarów marginalizacji, z którymi samodzielnie nie radzi sobie administracja publiczna i jej jednostki organizacyjne.

Kierunki działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie łódzkim

W kontekście planowania wsparcia podmiotów ekonomii społecznej z wykorzystaniem środków EFS, należy pamiętać, że istotnymi dokumentami planistycznymi, wyznaczającym kierunki działań w obszarze aktywizacji zawodowej są regionalne plany działań na rzecz zatrudnienia, uwzględniające w swych założeniach projekty Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL). Za opra-

cowanie i realizację programów odpowiadają wojewódzkie urzędy pracy, pełniące funkcję instytucji pośredniczących II stopnia. W tej części artykułu wykorzystane zostały zapisy Regionalnych Planów Działań na Rzecz Zatrudnienia w Województwie Łódzkim na 2011 i 2012 rok, jak również sprawozdanie z realizacji RPDZ z 2011 roku. Analizą objęto cele i działania zaprogramowane w RPDZ oraz ich części diagnostyczne.

W diagnozie i analizie opracowanej na potrzeby RPDZ z 2011 roku brakuje informacji na temat kondycji ekonomii społecznej w województwie łódzkim. W programie przyjęto cel strategiczny ukierunkowany na wspieranie przedsiębiorczości przy udziale podmiotów ekonomii społecznej z regionu łódzkiego: **Wspieranie przedsiębiorczości poprzez tworzenie sprzyjających warunków dla zatrudnienia w małych i mikro-przedsiębiorstwach, podmiotach ekonomii społecznej oraz dla samozatrudnienia.**

W ramach kierunku działań: Integracja zawodowa osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, podporządkowanemu temu celowi, zaprogramowano zadanie: Rozwój przedsiębiorczości społecznej dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ma być ono realizowane poprzez następujące działania operacyjne:

— promocja i realizacja projektów systemowych realizowanych przez Ośrodki Pomocy Społecznej i Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie w ramach Działania 7.1 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, Poddziałania 7.1.1 „Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej" i 7.1.2 „Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie", których celem jest rozwijanie aktywnych form integracji społecznej i umożliwienie dostępu do nich osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym;
— promocja i wdrażanie projektów konkursowych w ramach Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej" Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, Działanie 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej", obejmującego Poddziałanie 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym";
— wsparcie psychologiczne, doradcze, finansowe dla podmiotów zajmujących się integracją społeczną – centrów lub klubów integracji społecznej, bądź działalnością związaną z aktywizacją społeczno-zawodową;
— staże, szkolenia i przekwalifikowania zawodowe, które zapewnią podniesienie lub zmianę kompetencji zawodowych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
— zatrudnienie subsydiowane dla osób zagrożonych wykluczeniem w organizacjach bądź spółdzielniach socjalnych, spółdzielniach pracy, spółdzielniach inwalidów i niewidomych skojarzone z zajęciami reintegracyjnymi;
— wdrażanie projektów konkursowych w ramach Działania 7.3 „Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji" Priorytetu VII „Promocja integracji spo-

łecznej", w ramach których zostanie udzielone wsparcie dla rozwoju inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji.

Jako przewidywane efekty tych działań, Autorzy wskazali:

przywrócenie osób wykluczonych na rynek pracy oraz ich integrację ze społeczeństwem, poprzez przywrócenie zdolności lub możliwości zatrudnienia oraz uzyskanie wsparcia dochodowego.

Z kolei kierunkowi działań **Integracja zawodowa osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym** przyporządkowano zadanie: **Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej, przewidziane do realizacji poprzez**:

— promocję i wdrażanie projektów konkursowych w ramach Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej" Działania 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej", obejmującego Poddziałanie 7.2.2 „Wsparcie dla utworzenia lub funkcjonowania instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej" pozwalającego na pomoc w utworzeniu i/lub funkcjonowaniu (w tym wzmocnieniu potencjału) instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej, zapewniających w ramach projektu w sposób komplementarny:
  - dostęp do usług prawnych, księgowych, marketingowych;
  - doradztwo (indywidualne i grupowe, m.in. w postaci punktów lub centrów doradztwa, inkubatorów społecznej przedsiębiorczości tworzących wspólną infrastrukturę rozwoju);
  - szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i/lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej;
  - usługi wspierające rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej (m.in. poprzez budowę sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu wspierania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej);
  - promocję ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.
  - opracowanie i upowszechnianie informacji nt. ekonomii społecznej, w tym spółdzielczości socjalnej jako instrumentu pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym.
  - przygotowanie Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej dla regionu.

Przewidywane efekty realizacji tych działań to: zwiększenie możliwości i umiejętności tworzenia podmiotów ekonomii społecznej w społecznościach lokalnych oraz wzrost wiedzy w zakresie aktywnej polityki społecznej oraz narzędzi gospodarki społecznej.

Analiza treści sprawozdania z realizacji RPDZ z 2011 roku umożliwia prezentację osiągniętych efektów. Rezultaty opisanych powyżej działań obrazuje poniższa tabela:

Tabela 2. Realizacja działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w regionie zaprogramowanych w RPDZ z 2011 roku

Priorytet I: Wzrost aktywności		
Kierunek działań: 1.2 Integracja zawodowa osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym		
zadania	**cel**	**efekty**
1.2.2 Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej	Zwiększenie skuteczności sektora ekonomii społecznej w zakresie aktywizacji zawodowej osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.	Liczba osób, które otrzymały wsparcie w ramach instytucji ekonomii społecznej – **1 673** Liczba podmiotów ekonomii społecznej, które otrzymały wsparcie z EFS za pośrednictwem instytucji wspierających ekonomię społeczną – **266**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji z wykonania zadań Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia w 2011 roku

RPDZ z 2011 roku zakładał także wykorzystanie podmiotów ES w obszarze aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, w ramach kierunku działań: **Promocja zatrudnienia osób niepełnosprawnych**. Kierunek działań był realizowany m.in. w oparciu o zadanie: **Zatrudnienie wspomagane osób niepełnosprawnych**, w ramach którego zaplanowano: wsparcie (szkoleniowo – doradcze, prawne, organizacyjne i finansowe) dla tworzenia i działalności podmiotów integracji, w tym m.in. zakładów aktywności zawodowej oraz wsparcie tworzenia i działalności środowiskowych instytucji aktywizujących osoby niepełnosprawne w ramach wdrażania projektów konkursowych w Poddziałaniu 7.2.1, Działania 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej", Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej" POKL.

Głównym efektem działań jest

> Zwiększenie poziomu zatrudnienia osób niepełnosprawnych znajdujących się w trudniejszej sytuacji na rynku pracy, wzmocnienie ich potencjału na rynku pracy. Zmiana postaw i nastawienia osób niepełnosprawnych, wzmocnienie samooceny i motywacji do działania.

W projektach realizowanych w ramach działania 7.2 PO KL wzięło łącznie udział 808 osób niepełnosprawnych.

Analiza treści Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia w Województwie Łódzkim na 2012 rok pozwala sformułować wniosek, że zaprogramowane w roku 2011 przedsięwzięcia są kontynuowane. Ponownie przewidziano jako cel strategiczny **Wspieranie przedsiębiorczości poprzez tworzenie sprzyjających warunków dla zatrudnienia w małych i mikroprzedsiębiorstwach, podmiotach ekonomii społecznej oraz dla samozatrudnienia**, którego osiągnięciu ma służyć realizacja projektóww ramach Priorytetu VII PO KL.

Kolejną strategią opracowaną przez samorząd województwa jest Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2007–2020, opracowana

przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, obligującymi tę jednostkę do opracowania długofalowej koncepcji rozwoju w obszarze polityki społecznej. W tym dokumencie programowym odrębną, obszerną część diagnozy poświęcono organizacjom pozarządowym, zaznaczając wyraźnie, że są one postrzegane jako istotny partner w realizacji strategii i innych programów wojewódzkich. W strategii podkreślono, że współpraca z organizacjami pozarządowymi jest niezbędnym czynnikiem realizacji zadań publicznych województwa łódzkiego.

W województwie łódzkim organizacje pozarządowe podejmują i realizują szereg działań w obszarze m.in. polityki społecznej, zdrowotnej, kultury fizycznej, sportu, turystyki, kultury i dziedzictwa narodowego oraz zatrudnienia i łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej. Współpraca ta jest istotnym elementem realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego oraz innych wojewódzkich dokumentów programowych. W zakresie polityki społecznej jest ona szczególnie ukierunkowana na osiągnięcie poniższych celów:

— zwiększenie oddziaływań skierowanych do osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
— poprawa warunków życia osób niepełnosprawnych,
— przeciwdziałanie narkomanii i alkoholizmowi w szczególności wśród dzieci i młodzieży,
— podniesienie ogólnego poziomu zatrudnialności i mobilności zawodowej mieszkańców.

Realizacja partnerstwa społecznego w regionie łódzkim odbywa się poprzez:

— włączenie przedstawicieli organizacji pozarządowych do zespołów konsultacyjnych zajmujących się polityką regionalną, w tym w szczególności zajmujących się przygotowaniem do absorpcji środków z funduszy strukturalnych na lata 2007–2013;
— konsultowanie projektów aktów prawnych dot. polityki regionalnej z organizacjami pozarządowymi;
— włączenie przedstawicieli organizacji pozarządowych do Wojewódzkiej Rady Zatrudnienia (w przypadku powołania nowej Rady lub uzupełnienia jej składu), organów konsultacyjnych oraz zarządzających powoływanych przez Województwo Łódzkie w ramach Programów Operacyjnych na lata 2007–2013;
— wsparcie kampanii i innych działań dotyczących konsultacji społecznych w regionie Łódzkim, szczególnie w zakresie wspieranie inicjatyw społecznych prowadzących do wzrostu integracji społecznej;
— podnoszenie wiedzy i kwalifikacji członków organizacji poprzez organizację szkoleń, warsztatów, konferencji, seminariów;
— zwiększenie dostępu do usług doradczych dla organizacji pozarządowych poprzez tworzenie punktów konsultacyjnych, doradczych w województwie.

Dokonując analizy (SWOT) strategicznych uwarunkowań realizacji regionalnej polityki społecznej w województwie łódzkim, autorzy strategii wskazali między innymi czynniki związane z sektorem pozarządowym i ekonomią społeczną. Dla problemu długotrwałego bezrobocia i ubóstwa w regionie łódzkim jako szansę wymieniono: **rozwój rynku pracy w ramach III sektora**. Dla obszaru wykluczenie społeczne jako atut regionu wskazano: **aktywność organizacji pozarządowych**, a jako szanse wymieniono m.in.: **rozwój nowych form pomocy osobom wykluczonym społecznie (kluby i centra integracji społecznej)** oraz **rozwój organizacji pozarządowych działających na rzecz osób zagrożonych lub wykluczonych społecznie**. W obszarze: wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społeczno-zawodowej, jako atut wymieniono: **prężnie działające organizacje pozarządowe na rzecz osób niepełnosprawnych**.

W strategii wyznaczono cel strategiczny ukierunkowany na rozwój aktywnej polityki społecznej w regionie: *Wdrażanie aktywnej polityki społecznej.*

Jego realizacji ma służyć 5 celów operacyjnych, z których ostatni odnosi się wprost do organizacji pozarządowych: Rozwój sektora pozarządowego. W ramach tego celu przyjęto następujące działania:

— inicjowanie tworzenia grup samopomocowych w rozwiązywaniu problemów społecznych,
— integrowanie organizacji społecznych w celu realizacji strategii polityki społecznej,
— opracowanie i aktualizacja bazy organizacji społecznych,
— zlecanie zadań z zakresu polityki społecznej do realizacji przez organizacje pozarządowe.

Działanie odnoszące się do ekonomii społecznej zaplanowano również w przypadku celu strategicznego ukierunkowanego na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu:

Cel strategiczny 3 *Tworzenie warunków sprzyjających uczestnictwu w życiu społecznym osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym*.

Realizacji powyższego celu ma służyć m.in.

— wzmacnianie przedsięwzięć prowadzonych do rozwoju samopomocy w obszarze pozostawania bez pracy i zagrożenia utratą pracy;
— promocja działań z zakresu ekonomii społecznej;
— inspirowanie organizacji pozarządowych do prowadzenia systematycznej pracy z osobami poprzez włączanie ich w realizację zadań społecznie użytecznych;
— budowa systemu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu – Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej;
— współpraca z organizacjami pozarządowymi w projektowaniu i monitorowaniu działań na rzecz wyrównywania poziomu życia mieszkańców województwa.

Działania wspierające rozwój ekonomii społecznej w regionie zaprogramowano także w ramach celu strategicznego 5: *zwiększenie samodzielnego funkcjonowania osób niepełnosprawnych*, któremu przyporządkowano m.in. cel operacyjny: *zwiększenie dostępności do rehabilitacji leczniczej i społecznej*. Wśród zadań operacyjnych przewidzianych dla powyższego celu znalazły się:

— tworzenie warsztatów terapii zajęciowej;
— inicjowanie i wzmacnianie roli środowiskowych domów samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej;
— tworzenie klubów i centrów aktywności społecznej;
— współpraca z organizacjami pozarządowymi w realizacji programów wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym.

Z powyższego zestawienia celów i działań zaprogramowanych w wojewódzkiej strategii w zakresie polityki społecznej wynika, że jej autorzy dostrzegają ogromną rolę podmiotów trzeciego sektora w realizacji działań z obszaru polityki i pomocy społecznej w regionie. Zaprogramowane w strategii działania mają charakter kompleksowy i należy mieć nadzieję, że zaowocują ukształtowaniem w województwie łódzkim partycypacyjnego modelu zarządzania w regionalnej polityce społecznej

Podsumowanie

Z przytoczonych powyżej wyników analizy treści dokumentów programowych wynika, że w żadnym badanych programów nie dokonano kompleksowej diagnozy w zakresie potencjału ekonomii społecznej w regionie łódzkim, choć równocześnie postulowano rozwój i zwiększenie roli tego sektora w zakresie poprawy zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W analizowanych dokumentach zabrakło także ogólnej diagnozy kondycji sektora obywatelskiego, przy czym wyjątek stanowi strategia wojewódzka w zakresie polityki społecznej, która w szerszym zakresie charakteryzuje potencjał trzeciego sektora w regionie.

Biorąc pod uwagę znaczącą rolę organizacji pozarządowych jako partnera administracji samorządowej, warto rozwinąć diagnostykę w obszarze: potrzeb, działań, usług, beneficjentów i osiągnięć NGOs. Ciekawym kierunkiem działań wydaje się utworzenie mapy współpracy dla powiatów i regionu jako całości, wprowadzenie obiektywnych kryteriów oceny działania organizacji pozarządowych jako realizatora zadań publicznych, prowadzenie i aktualizacja baz danych o organizacjach w regionie.

Wyraźnie widać jednak zainteresowanie władz samorządu województwa łódzkiego rozwojem sektora ekonomii społecznej. Programy regionalne (wojewódzka strategia w zakresie polityki społecznej i regionalne plany działań na rzecz zatrudnienia na 2011 i 2012 rok) w części postulatywnej w kompleksowy

sposób odnoszą się do zagadnienia rozwoju ekonomii społecznej w regionie oraz wykorzystania potencjału gospodarki społecznej w obszarze aktywizacji zawodowej i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i znajdujących się w szczególnej sytuacji na regionalnym rynku pracy.

Literatura

[1] Gliński P., *Style działania organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego?*, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa 2006.
[2] Głąbicka K. (red.), *Ekonomia społeczna – wyzwanie dla instytucji pomocy społecznej*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2010.
[3] Grewiński M., Kamiński St., *Obywatelska polityka społeczna*, PTPS, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007.
[4] http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/433225;jsessionid=EBB48E4A4FEE19EFDE25BA750F92F7FC, stan na dzień 01.09.2012.
[5] Izdebski H., Małek M., *Formy prawne przedsiębiorczości społecznej w Polsce*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny, ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 197.
[6] Krzyszkowski J., *Diagnoza sytuacji sektora ekonomii społecznej w województwie łódzkim*, http://www.pokl-rcpslodz.pl/sites/default/files/raport%20DIAGNOZA%20%20ES.pdf, stan na dzień 01.09.2012.
[7] Leś E., *Organizacje społeczne. Studium porównawcze*, Fundusz Współpracy, Warszawa 1998, s. 61.
[8] Leś E., *Rola trzeciego sektora w polityce społecznej*, [w:] G. Firlit-Fesnak i M. Szylko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 365.
[9] Parvi R., *Podmioty gospodarki społecznej*, [w:] E. Pancer-Cybulska (red), *Gospodarka społeczna w Europie*, Monografie Wyższej Szkoły Handlowej we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 247.
[10] Perrini F., Vurro C., *Przedsiębiorczość społeczna: innowacyjność i zmiana społeczna w teorii i praktyce*, [w:] J. Mair, J. Robinson, K. Hockerts (red.), *Przedsiębiorczość społeczna*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2010, s. 72.
[11] Szarfenberg R., *Słabości trzeciego sektora i partnerstwa publiczno-prywatnego*, http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/tzts.pdf.
[12] *There's more to business than you think. A guide to social enterprise*, Social Enterprise Coalition, The Voice of Social Enterprise, London 2003.
[13] Wygański K., *O ekonomii społecznej. Podstawowe fakty, instytucje i kompetencje*, Zachodniopomorska Biblioteka Ekonomii Społecznej, Szczecin 2009, s. 7–8.

[14] Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia w Województwie Łódzkim na 2011 rok.
[15] Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia w Województwie Łódzkim na 2012 rok.
[16] Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2007–2020.
[17] Informacja z wykonania zadań Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia w 2011 roku.

The Perspectives of Social Economy development in the Lodzkie Voivodeship

Summary: The article focuses on an issue of the programming of actions for the development of social economy in the Lodzkie Voivodeship. The main role in implementing actions in the field of active social policy and labor market policy play social economy enterprises that fulfill programmes oriented towards preventing social exclusion through vocational reintegration of socially excluded people.

The main aim of the paper is an identification of the directions of actions oriented to strengthen and develop of social economy enterprises that have been programmed in regional strategies and programmes of the Lodzkie Voivodeship. Empirical basis for the presented article has become content analysis of the strategic documents implemented by organizational units of the Lodzkie Voivodeship.

Key words: social economy, social policy, regional strategies